

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Rite de passage. Van exclusief naar inclusief denken.
Schipper, Mineke

Citation

Schipper, M. (2005). Rite de passage. Van exclusief naar inclusief denken. In *Hoe nu verder? 42 visies op de toekomst van Nederland na de moord op Theo van Gogh* (pp. 268-272). Utrecht: Het Spectrum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/7912>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/7912>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Rite de passage.

Van exclusief naar inclusief denken

Mineke Schipper

Op weg naar Fez in Marokko zat ik in het vliegtuig naast een Nederlandse vrouw van Marokkaanse afkomst. Mijn moeder was kort daarvoor overleden en deze vrouw, haar naam was Aïjsa, was op weg naar haar zieke moeder in Fez. We raakten aan de praat, over de belangrijke rol van moeders in de opvoeding en over de positie van mannen en vrouwen in de Nederlandse en in de Marokkaanse samenleving. Toen ze zich na haar huwelijk bij haar man in Nederland voegde, was ze analfabeet, maar in ons land maakte ze dankbaar gebruik van de kans om zo snel mogelijk te leren lezen en schrijven. Zodra ze behoorlijk Nederlands sprak, had ze, aanvankelijk tegen de zin van haar man, een leuke baan aangenomen in de kantine bij een plaatselijke voetbalclub.

In Casablanca moesten we zes uur wachten op de aansluiting naar Fez en ze gaf mij uitvoerig haar visie op de volgens haar broodnodige Marokkaanse integratie in Nederland. Ze benadrukte dat daarvoor in de eerste plaats het 'traditionele' denken van Marokkaanse moeders over de rol en de maatschappelijke meerwaarde van zonen moet veranderen. 'Bij ons wordt een meisje vaak als een probleem gezien. In het Arabisch zeggen we: "Als een dochter geboren wordt, huilt de drempel veertig dagen", en we zeggen ook: "Een meisje blijft een bron van narigheid, zelfs al is ze een koningin op een troon." Vandaar dat zwangere vrouwen vinden dat je tot de Profeet moet bidden totdat er een jongen komt. Met andere woorden, het meisjesprobleem begint bij onze eigen moeders, die zelf meestal liever een zoon dan een dochter baren. Moeders zijn verzot op hun zonen en omgekeerd. Toen de moeder van mijn man op sterven lag, waren we in een flat in Fez. Daar kregen we het bericht dat ze al overleden was. Mijn man was zo wanhopig dat hij van het balkon wilde springen. We moesten hem vasthouden om dat te verhinderen. Hij herhaalde steeds: "Nu heb ik niemand meer." Hij had natuurlijk mij en de kinderen, maar wij telden op dat moment totaal niet mee. Een moeder is vaak zo gek op haar zonen dat ze het liefst al hun fouten goedpraat, zodat die jongens beginnen te denken dat ze nooit fouten

maken en dat alles altijd voor ze klaar hoort te staan in het leven. Daar worden ze bepaald niet flink van! Door al dat verwennen, lopen zulke jongens het risico dat ze hun leven lang aan die moeder vast blijven zitten en er moeite mee hebben op hun eigen benen te staan en zelf de handen uit de mouwen te steken. Dat is niet goed voor hen. Ik heb daarover nagedacht en besloten om het anders aan te pakken. Mijn kinderen – ik heb twee jongens en twee meisjes – moeten allemaal hun eigen bed opmaken, de afwas doen en stofzuigen. Ik heb ze alle vier van jongs af aan huishoudelijke taken gegeven en dat vinden ze heel gewoon, ook al verbazen sommige Marokkaanse burens en vriendinnen zich erover dat mijn jongens ook zulke dingen moeten doen. Verder ben ik bezig de Marokkaanse mannen in mijn omgeving op te voeden. Ik zal je een voorbeeld geven. Ik zit bij een vriendin koffie te drinken en haar verwende zoontje heeft de autosleutels van zijn vader zoekgemaakt. De vader komt binnen, vindt de sleutels niet en geeft zijn vrouw een klap in haar gezicht. Dan sta ik op, geef hem een klap in zijn gezicht en zeg: "Denk erom dat je dat nooit meer doet. Als ik nog één keer merk dat jij je vrouw slaat, ga ik naar de politie, want dat is bij de wet verboden in dit land." Hij heeft zijn vrouw nooit meer geslagen en we zijn toch goeie vrienden gebleven. Zo doe ik dat. Je moet nooit denken, zeg ik tegen iedereen die het horen wil, dat dingen niet anders kunnen!

Aïjsa trad kritisch en verantwoordelijk op in haar eigen groep en daarbij maakte ze als modern Nederlands staatsburger dankbaar gebruik van haar rechten.

Hoe zit dat met die moeders? Het biologische feit dat vrouwen hun kinderen in de baarmoeder dragen, baren en voeden, heeft een enorme invloed. In die vroege periode van hun leven identificeren jongens zich sterk met hun moeders die dag en nacht voor ze zorgen. Om te leren man te worden en mee te doen in de 'mannenwereld' moeten ze zich losmaken van hun moeder en dus eerst leren om 'geen vrouw te zijn'. Mannelijke behoefte aan dominantie is door psychologen toegeschreven aan die intense vroege afhankelijkheid van de almachtige moeder: als socialisatie jonge jongens in de richting duwt van stoere 'mannelijkheid', kan dit leiden tot een sterke behoefte vrouwen en vrouwenzaken te devalueren en de superioriteit van mannenrollen te beklemtonen om het risico te vermijden ooit opnieuw zo afhankelijk van een vrouw te worden.

Zo'n hechte relatie tussen moeders en zonen komt opmerkelijk vaak voor in milieus waar vrouwen zelf onderdrukt worden. Van hun kant verwennen moeders hun zonen, omdat ze haar eigen onvervulbare maatschappelijke verlangens op die jongens projecteren. Zo houden ze via hun zonen hun eigen onderdrukking in

stand. Of jongens verwend machogedrag gaan vertonen, lijkt in hoge mate af te hangen van het gedrag van hun eigen moeders in de vroege kinderjaren. Onderwijs is cruciaal bij het doorbreken van deze cirkel. Goed opgeleide moeders leveren overal in de wereld een welvarender natie op.

Globalisering roept niet alleen nieuwe debatten op, maar ook verharding van traditionele visies op verschillen. Het ter discussie stellen van oude heersende waarden, die zwaarwegende belangen vertegenwoordigen, wordt al gauw tot taboe verklaard. Uit angst voor verandering wordt dan voor het gemak gedaan alsof iets niet mag of juist moet 'vanwege het geloof', of het nu gaat om het dragen van hoofddoeken, het slaan van vrouwen, het werken buitenshuis of eerwraak. Dat is natuurlijk een gemakkelijke manier om zowel discussies te vermijden als bestaande belangen veilig te stellen, maar veel van de regels, waarvan voor het gemak gepretendeerd wordt dat het hier om godsdienstige voorschriften gaat, komen voort uit lokale voorschriften in het land van herkomst. Het zijn regels die niets met geloof maar alles met de belangen van bepaalde groepen te maken hebben: het zijn voorschriften die door mensen bedacht zijn en die ook in andere culturele tradities en religies voorkomen. Volgens oudere Europese opvattingen moesten vrouwen vroeger ook 'hun schaamte' bedekken door een hoed op hun hoofd te zetten en was het verkieslijk voor kuis vrouwen om niet meer dan drie keer in hun leven van huis te gaan: wanneer ze gedoopt werden, trouwden of doodgingen.

Ook gewelddadig optreden van mannen tegenover vrouwen werd eeuwenlang, niet alleen in de islam maar ook in tal van andere tradities, wereldwijd in stilte in praktijk gebracht, zo niet luidruchtig aanbevolen, voordat er in de twintigste eeuw wetten kwamen die dit onrecht eindelijk verboden. Iedereen die in een land woont dat zulke wetten kent, kan daar als inwoner dus dankbaar gebruik van maken.

Dat de grenzen tussen 'eigen' en 'vreemd' vloeiend zijn en voortdurend verschuiven in deze tijden van globalisering, lijken veel Nederlanders moeilijk te accepteren. Mensen zullen altijd blijven opstaan tegen wie of wat hun onvoorwaardelijke aanpassing afdwingt, omdat ze anders 'nergens meer zijn'. Vanuit die angst gloeit gemakkelijk ethnocentrisme op, een groepshouding, die we meestal moeilijker in onszelf dan in anderen herkennen en die 'vanzelf' aan de eigen culturele groep een centrale en superieure plaats toekent, terwijl wat daarbuiten valt alleen maar negatief gewaardeerd wordt. Daardoor ontstaat de starre mentaliteit die zo treffend wordt uitgedrukt in het West-Afrikaanse spreekwoord: 'Hoe lang de boomstam ook in het water ligt, hij wordt nooit een krokodil.' Met andere woorden, hoe lang de

'vreemdeling' ook bij ons woont, hij kan nooit een van ons worden. Vanuit die hokjesgeest riskeren we in ons land, of we het nu leuk vinden of niet, allemaal beurte- lings tot boomstam of krokodil bestempeld te worden, al naargelang het perspectief van degene die kijkt.

Dat spreekwoord en die mentaliteit zijn niet meer van deze tijd. Ook de begrip- pen 'autochtoon' en 'allochtoon' zijn zo problematisch geworden dat ze zo snel mo- gelijk moeten worden afgeschaft. Ze slaan nergens op. De meeste mensen die 'al- lochtoon' genoemd worden, zijn gewone Nederlanders, ze hebben een Nederlands paspoort en daarmee dezelfde rechten en plichten en verantwoordelijkheden als al- le andere Nederlanders. Ze moeten niet worden afgerekend op hun herkomst maar op hun Nederlanderschap en op de regels die in dit land voor alle burgers gelden.

Dat veel boomstammen allang definitief in krokodillen veranderd zijn en veel outsiders in insiders, wordt lang niet genoeg benadrukt in de media. Dit proces gaat niet vanzelf, bij ons niet en ook elders in de wereld niet. Een voorbeeld: een filosoof uit Teheran die naast mij als spreker optrad in het Europees Parlement, hield daar een erudiete, kritische rede. Op mijn vraag of hij datzelfde verhaal ook in Teheran zou kunnen houden, was zijn antwoord: 'Zolang ik maar doe alsof al deze ideeën uit onze eigen cultuur afkomstig zijn, kan ik ze ook daar naar voren brengen. Maar als ik vertel dat veel van mijn ideeën uit het Westen afkomstig zijn, heb ik een pro- bleem.'

Dat is struisvogelpolitiek. Er is in moslimkringen nog altijd veel moed voor no- dig om openlijk net zo kritisch tegenover de eigen tradities te durven staan als te- genover westerse denkbeelden, artistieke creaties en vooral: vrouwenrechten. Het verzet tegen de westerse cultuur lijkt zich opvallend te centreren rond 'de vrouw'. 'Zo ononderbroken heeft het typeren van vrouwenrollen en -status vijftien eeuwen lang geduurd, dat vrouwelijke identiteit de kern vormt van de moslimsamenleving', aldus El-Khayat, een psychiater en antropoloog uit Marokko.

Zoals de Marokkaanse medereizigster in het vliegtuig mij leerde, moet dit ge- vecht om ruimte voor modernisering van binnenuit worden gevoerd. Wie die ver- antwoordelijkheid neemt, is moedig en verdient steun. Vrijheid wordt niemand op een presenteerblad aangeboden. Vooral vrouwen die nieuwe wegen in durven slaan, worden (en werden ook in Europa vroeger) gemarginaliseerd of veroordeeld door mensen uit hun eigen sociale groep – andere vrouwen én mannen.

Dankzij globalisering hebben we meer toegang tot elkaars tradities en meer in- formatie over elkaars gedachtegoed dan we ooit eerder in de geschiedenis hadden.

Het lijkt alsof we vooral veel willen weten over onze culturele verschillen, en weinig over wat we als mensen delen.

Hoe nu verder? Wat we delen, is in de eerste plaats behoefte aan respect, maar dat respect moet wederzijds zijn in discussies die op voet van gelijkheid gevoerd worden. Wie begrip meent te moeten opbrengen voor een imam die een vrouw geen hand wil geven, moet ook bedenken hoe grievend en vernederend die weigering is voor vrouwen.

Dogmatische fundamentalisten, of ze nu religieus of atheïstisch zijn, kunnen alleen maar exclusief denken. Voor inclusief denken is een dialoog noodzakelijk waarin we elkaar kritisch vragen stellen en samen naar antwoorden zoeken in plaats van ons op te sluiten in eenzijdige gelijkhebbigheid. Die dialoog vormt de rite de passage van exclusief naar inclusief denken, een passage die broodnodig is om met elkaar te overleven op onze oude planeet.